

การอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปหัตถกรรม ดินเผาพื้นบ้านของไทย

ผศ.หิรัญ เกิดศิริ

สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทนำ

การฟื้นฟูศิลปวัตถุกรรมดินเผาพื้นบ้านโบราณของไทย ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่ายิ่งควรแก่การสนับสนุน อนุรักษ์และฟื้นฟู โดยเฉพาะสกุลช่างปั้นดินเผาที่ได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน จากแหล่งกำเนิดอารยธรรมดั้งเดิมที่ควบคู่กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์เราตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเป็นต้นมา เครื่องปั้นดินเผาโบราณของไทย เราที่มีชื่อเสียง อาทิเช่น เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เครื่องสังคโลก เครื่องเคลือบศิลาดลสุโขทัย อาณาจักรล้านนาและเชียงใหม่ รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งต่างๆที่สำคัญและนักโบราณคดีได้ค้นพบ รวมทั้งเครื่องถ้วยเบญจรงค์สุโขทัยและอยุธยา เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผาโบราณของไทย

รูปที่ 1 เครื่องปั้นดินเผาบ้านเก่า จ.กาญจนบุรี

รูปที่ 2 เครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง จ.อุดรธานี

รูปที่ 3 เครื่องปั้นดินเผาจากเตาเผาแม่น้ำน้อยและยุคสมัยศรีวิชัย

ผู้เขียนขอนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นเฉพาะหม้อ 3 ขา ซึ่งเป็นภาชนะดินเผาโบราณอีกแหล่งหนึ่งที่สำคัญของไทยเรา หากมีโอกาสผู้เขียนจะนำเสนอข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาที่สำคัญของไทยในอันดับต่อไป

หม้อ ๓ ขา

ประวัติความเป็นมา “หม้อ ๓ ขา”

หม้อสามขา ซึ่งเคยพบในแหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จ.กาญจนบุรีและแหล่งโบราณคดีถ้ำเป็องแบบ จ.สุราษฎร์ธานีรวมถึงแหล่งโบราณคดีอีกหลายแห่ง ในพื้นที่คาบสมุทรภาคใต้และประเทศมาเลเซีย ประวัติการค้นพบแหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ ที่มีการใช้หม้อสามขา หรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรมบ้านเก่า” นั้น ส่วนใหญ่จะพบในพื้นที่ราบลุ่มทางภาคตะวันตกของประเทศ ส่วนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีนนั้นเพิ่งเคยมีประวัติการค้นพบครั้งแรกที่ บ้านแจ่งงาม อำเภอนางหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรีและคราวนี้ก็ได้พบอีกครั้งในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ที่หนองราชวัตร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโบราณในอดีต

รูปที่ 4 แหล่งโบราณคดี หนองราชวัตร

การค้นพบแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรนี้เกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2546นายวิมล อุบล ชาวไร่แห่งหนองราชวัตรออกทำไร่ขุดปรับหน้าดินในที่ดินของตัวเองเพื่อทำเกษตรกรรมอันเป็นงานปกติ แต่วันนี้ไม่ปกติเหมือนทุกวันเพราะเมื่อขุดลึกลงไปก็ได้พบภาชนะเครื่องปั้น ดินเผา โบราณวัตถุจำนวนมากใต้พื้นดินทางสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรีจึงเข้ามาดำเนินการตรวจสอบโบราณวัตถุเหล่านี้ และปรากฏว่าได้พบกับแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย สมัยหินใหม่ แบบสังคมเกษตรกรรมอายุ 3,500-4,000 ปีมาแล้ว โดยการขุดค้นเพิ่มเติมได้พบหลักฐานเป็นโครงกระดูกมนุษย์ ขวานหินขัด ภาชนะดินเผา และที่สำคัญก็คือ ได้พบ "หม้อสามขา" หลากหลายรูปแบบ นับเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญเทียบเท่า"แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า" ของจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นที่รู้จักทั่วไปในระดับนานาชาติ แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ทางชุมชนและภาคส่วนต่างๆ

อีกทั้งหม้อสามขาที่พบบริเวณนี้ยังมีหลายแบบโดยในสมัยแรกจะมีขาอ้วนป้อม คล้ายกับที่พบในวัฒนธรรมลูกชานของจีนที่เป็นต้น แบบของภาชนะประเภทนี้และในสมัยที่สองได้มีการพัฒนารูปแบบของหม้อสามขา ให้มีหลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น หม้อสามขารูปแบบเดียวกับที่พบที่บ้านเก่า ทำให้สันนิษฐานได้ว่าแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรนี้ อาจจะเป็นชุมชนเกษตรยุคหิน ใหม่ระยะแรกๆในลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง ที่มีกลุ่มชนทางตอนใต้ของจีน เคลื่อนย้ายแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยมีหม้อสามขาเป็นภาชนะพิเศษของชนกลุ่มนี้ และต่อมาก็ได้มีการพัฒนารูปแบบภาชนะชนิดนี้ต่อไป และภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนฯ นี้ยังเป็นที่รวบรวมข้าวของโบราณวัตถุบางชิ้น ที่ขุดพบได้จากหลุมขุดค้น เช่น กระดุกสัตว์ที่ใช้ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ขวาน ภาชนะดินเผาต่างๆ และโครงกระดูกมนุษย์ยุคโบราณ

การขุดค้นแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรนี้ ถือเป็นกุญแจดอกสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงลำดับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของ มนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญในลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง และถือเป็นมรดกของชาติ ที่ไม่เพียงแต่ชาวชุมชนหนองราชวัตรเท่านั้นที่จะเห็นคุณค่า แต่ประชาชนชาวไทยทั้งประเทศก็ควรเห็นความสำคัญด้วยเช่นกัน"แหล่ง โบราณคดีหนองราชวัตร" ตั้งอยู่ที่บ้านหนองเป่ล่า ตำบลหนองราชวัตร อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี

โครงการศิลปาชีพและการอนุรักษ์ฟื้นฟูหัตถกรรมดินเผาพื้นบ้าน

โครงการศิลปาชีพสืบทาง ในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้ริเริ่มประมาณต้นปีพ.ศ.2550จนถึงปัจจุบัน พระองค์ท่านได้เปิดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพหลายด้าน อาทิเช่น การทอผ้าฝ้าย การปักลายผ้า การแกะสลักไม้ และการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยเฉพาะการฝึกอาชีพด้านเครื่องปั้นดินเผา มีการทำผลิตภัณฑ์หลายประเภทเช่น เครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร ของใช้ของที่ระลึก รวมทั้งการทำหัตถกรรมดินเผาพื้นบ้าน โดยเริ่มจากการจัดกลุ่มหัตถกรรมดินเผากลุ่มเล็กๆ ขึ้นมาเพื่อต้องการอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษของไทยที่ในอดีตกาลได้สร้างคุณค่าและแสดงออกถึงขีดความสามารถด้านทักษะฝีมือและความประณีตที่ได้สอดแทรกแฝงไว้ในชิ้นงานบนเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งได้บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวิถีชีวิตท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นศิลปาชีพสืบทางจึงได้ตระหนักและมองเห็นคุณค่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยที่ได้สืบทอดกันมา ปัจจุบันที่คงเหลือน้อยและหาได้ยากมาก ส่วนใหญ่นิยมใช้เทคโนโลยีเพื่อผลิตในระบบอุตสาหกรรมที่ต้องลงทุนมาก แต่การทำหัตถกรรมดินเผาพื้นบ้านและเตาเผาพื้นโบราณ ใช้ทุนน้อยกว่า ส่วนใหญ่ใช้ทักษะฝีมือของคนเป็นหลัก ขณะนี้อยู่ระหว่างการฝึกอาชีพให้แก่สมาชิกกลุ่มเล็กๆ ประมาณ 3 – 10 คน เพื่อให้เกิดความรักความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมดินเผาพื้นบ้าน รวมทั้งการเปิดโอกาสและขยายโอกาสให้ชุมชนอื่นที่สนใจได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้จากศิลปาชีพแหล่งนี้เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพที่สร้างสรรค์ในเชิงอนุรักษ์ที่นับวันจะหาได้และพบเจอได้ยากมากยิ่งขึ้น และเพื่อต้องการให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เชิงศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและเตาเผาพื้นโบราณได้เป็นอย่างดี

หัตถกรรมดินเผาของศิลปาชีพสืบทาง อ.แสวงหา จ.อ่างทอง

บรรณานุกรม

- [1] ทวี พรหมพฤษ. วิชาเครื่องเคลือบดินเผาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. 2523.
- [2] หิรัญ เกิดศิริ. ศิลปะการตกแต่งเครื่องเคลือบดินเผา. ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. 2548.
- [3] Peter, J&S. The Craft and Art of Clay. London: Laurence.2003.